

*Tatiana Rongińska**

Uniwersytet Zielonogórski

METODA SYSTEMOWEGO OPISU POJĘĆ WIELOZNACZNYCH

Wieloznaczność pojęć i kategorii opisowych jest znamioną cechą nauk społecznych ze względu na różnorodność teorii wyjaśniających zawartość, funkcje i zakresy tych pojęć. Przykładem może być pojęcie osobowości w psychologii. Istniejące liczne definicje osobowości potwierdzają złożony charakter pojęcia i różnorodność jego opisu w psychologicznych koncepcjach człowieka. Od czasów Gordona W. Allporta, który przedstawił ponad 50 definicji osobowości, dzieląc je na filozoficzne, prawne, biospołeczne, socjologiczne i psychologiczne (Allport 1937), problem definicji osobowości nadal pozostaje otwarty. Podobna sytuacja występuje w opisach innych pojęć psychologicznych: postaw, motywów, emocji itd. Niezależnie od przyjętego paradygmatu głównym zadaniem opisu złożonych pojęć jest analiza relacji pomiędzy podmiotem a środowiskiem zewnętrznym. Właściwości podmiotu w aspekcie działania, poznania, komunikowania się z otoczeniem występują jako charakterystyczne cechy postaw, motywów, indywidualnych stylów funkcjonowania jednostki w świecie. Analiza i opis relacji podmiotu z otoczeniem, ustalenie kierunków tych relacji są celem podejścia systemowego, które ujmuje człowieka w całości relacji ze światem. Rezultatem opisu systemowego jest przedstawienie informacji odnoszącej się do struktury, treści i funkcji analizowanych pojęć.

Metoda systemowego opisu pojęć – metoda pentabazy

Metoda systemowej analizy pojęć wieloznacznych opiera się na zastosowaniu bazowych wymiarów interpretacji zjawisk społecznych: czasu, przestrzeni, energii i informacji. Autor metody, rosyjski psycholog Włodzimierz A. Ganzen, jest przedstawicielem petersburskiej szkoły psychologicznej, którą charakteryzuje zastosowanie podejścia

* Tatiana Rongińska – dr hab. prof. UZ, Dyrektor Instytutu Psychologii na Uniwersytecie Zielonogórskim, zainteresowania naukowe zogniskowane wokół problemów obciążenia psychicznego w pracy zawodowej, syndromu wypalenia zawodowego, jak również kreatywności i lojalności pracownika.

systemowego do analizy kluczowych pojęć psychologicznych: indywidualności, podmiotowości, osobowości (Ganzen 1984, Ganzen, Rongińska 1999). „Analiza opisów obiektów o różnym charakterze pozwala stwierdzić, że podstawowymi charakterystykami każdego obiektu są cechy przestrzenne, czasowe, informacyjne i energetyczne. Podłoże (substrat) obiektu opisowego pełni w stosunku do nich funkcję integracji wymienionych czterech wymiarów” (Ganzen 1984, s. 44). Metoda opisu systemowego została określona mianem pentabazy pojęciowej (*пентабазис*; pentada – struktura pięciowymiarowa).

Celem metody opisu systemowego jest analiza treści pojęć wieloznacznych i słabo określonych. Założenie główne metody – funkcjonowanie substratu obiektu – można opisać za pomocą czterech wymiarów: czasu, przestrzeni, energii i informacji, które znajdują się w jednym szeregu hierarchicznym i odzwierciedlają odpowiednie aspekty obiektu opisu. „Przestrzeń i czas odnoszą się do obiektywnych form istnienia substratów materialnych, natomiast energia i informacja opisują obiektywne warunki rozwoju, zmian i wszelkich ruchów tych substratów” (Ganzen 1984, s. 45). Metoda pentabazy pozwala wydzielić i opisać istotne elementy składowe obiektów lub zjawisk włączonych w relacje systemowe z innymi obiektami lub zjawiskami świata zewnętrznego, a także fenomenologiczne treści struktury psychicznej jednostki.

Cztery linie analizy stosowane w metodzie pentabazy opisują usytuowanie analizowanego obiektu w otoczeniu innych obiektów (przestrzeń), charakteryzują procesy wymiany środowiskowej (energia i informacja) oraz odnoszą się do aktualnego stanu obiektu i jego tendencji rozwojowych (czas). W odniesieniu do nich substrat obiektu pełni funkcję integracyjną. Dokładność opisu obiektów przy użyciu metody pentabazy wynika z założenia, że obiekt analizy stanowi zintegrowaną całość, której poszczególne aspekty ujawniają się w relacjach z innymi obiektami w zakresie czterech wymiarów: czasu, przestrzeni, energii i informacji. Każdemu z nich została przyporządkowana centralna właściwość opisowa. Pentabaza systemowego opisu całokształtu obiektów przedstawiona jest w tabeli 1.

Tabela 1. Podstawowy schemat metody pentabazy

| | |
|----------------------------------|------------------------------------|
| Energia Hierarchia | Informacja Współmierność |
| Substrat obiektu – całość | |
| Czas Powtarzalność | Przestrzeń Równowaga |

Źródło: Ganzen (1984).

Powtarzalność w wymiarze czasowym gwarantuje funkcjonowanie obiektu opisowego, będąc z jednej strony odzwierciedleniem ciągłości rozwoju poprzez zachowanie

faz, etapów oraz charakterystycznych właściwości rozwojowych. Z drugiej zaś, rozwój zawsze ma charakter specyficzny i niepowtarzalny dzięki powstawaniu nowych form zachowań wyrażonych w różnicach indywidualnych. Równowaga w przestrzeni zewnętrznej może być osiągnięta w procesach nawiązywania bliskich kontaktów środowiskowych przy jednoczesnym zachowaniu własnej integralności i odrębności. Hierarchia (układ wzajemny, subordynacja) w wymiarze energii ujawnia się w procesach wzajemnego oddziaływania poprzez przyjęcie pozycji wiodącej, decydującej lub podporządkowanej. Współmierność można opisać jako umiejętność wyodrębnienia siebie w otoczeniu innych, a także zrozumienie i akceptację odmienności zachowań, punktów widzenia, istoty i treści innych obiektów lub zjawisk.

Przedstawiony wyżej podział stanowił podstawę opracowania metody systemowego opisu obiektów poddawanych analizie. Dalsza praca nad metodą polegała na wydzieleniu w obrębie czterech wymiarów opisowych dwóch przeciwstawnych tendencji funkcjonowania obiektów w relacjach z otoczeniem. Dla kategorii czasu przyjęto dychotomię stałość–zmienność; dla kategorii przestrzeni wprowadzono dychotomię bliskość–dystans; aspekt energii charakteryzuje podział przekazywanie–otrzymywanie; wymiar informacji opisuje dwudzielność różnicowanie–uogólnianie. Schemat metody pentabazy z dychotomicznym podziałem poszczególnych czterech wymiarów obrazuje tabela 2.

Tabela 2. Dychotomiczny schemat metody pentabazy

| | |
|---|--|
| Energia przekazywanie vs otrzymywanie | Informacja różnicowanie vs uogólnianie |
| Obiekt | |
| Czas stałość vs zmienność | Przestrzeń bliskość vs dystans |

Źródło: Ganzen (1984); Ganzen, Rongińska (1999).

Analiza funkcjonowania obiektów w wymiarze czasowym pozwala określić, która z dwóch tendencji charakteryzuje obiekt opisu. Przewaga dążenia do stałości jest znamioną cechą stereotypów, tradycji, konserwatyzmu, ponieważ zachowawczość i tradycjonalizm odzwierciedlają skłonność do podtrzymywania stałych ocen, sztywnych opinii i sądów. Tendencję stałości można interpretować jako przejaw wrodzonego instynktu samozachowawczego, który zapewnia osiągnięty stan i chroni przed ryzykiem wprowadzenia zmian i zaburzenia równowagi z otoczeniem. Preferowanie stałości, powtarzalności przyczynia się do kształtowania cech konserwatywnych, dogmatycznych, będących odzwierciedleniem potrzeby porządku, bezpieczeństwa, podejmowania działań zgodnych z istniejącymi stałymi normami. Zachowanie stałego porządku, osiągnięcie pożądanego przez jednostkę *status quo*, mogą być wyrazem

oporu przed zmianami, tworząc pozory stabilnego funkcjonowania zwłaszcza w sytuacjach nagłych lub gwałtownych zmian.

Nastawienie na zmianę odzwierciedla dążenie do równowagi dynamicznej, otwartość na zmiany, zdolność do adaptacji twórczej. Jest wyrazem zachowań elastycznych, wrodzonego instynktu ciekawości i eksploracji świata, gotowości do akceptacji odmiennych punktów widzenia. W ekstremalnym wyrażeniu może występować jako skłonność do zachowań ryzykownych, radykalnych, mocno eksponowanej na zewnątrz postępowości, oryginalności myślenia i działania.

W wymiarze przestrzennym występują dwa przeciwstawne sposoby funkcjonowania obiektów w otoczeniu: od skłonności do nawiązywania bliskich kontaktów w przestrzeni fizycznej i społecznej do zachowania dystansu w stosunku do niej. Bliski kontakt z otoczeniem zewnętrznym może być podstawą współpracy, budowania bliskich związków z otoczeniem, ale również wyrazem chęci przejęcia kontroli nad osobami włączonymi w kontekst sytuacyjny. Podtrzymywanie dystansu w stosunku do otoczenia można rozpatrywać jako ostrożność i nieufność wobec świata zewnętrznego, a także jako tendencję niezależności, autonomii, skłonności do refleksji i kontemplacji.

Aspekt energii jest odzwierciedleniem wzajemnej zależności pomiędzy obiektem a otoczeniem: od tendencji do przekazywania zgromadzonej wiedzy, umiejętności, „indywidualnego bogactwa” (por. siódmą fazę rozwoju tożsamości Eriksona) innym, pomagania i wspierania do skłonności otrzymywania pomocy, korzyści i innych przysług ze strony otoczenia. Pierwsza tendencja wymaga wysiłku, wkładu własnego, wysokich wydatków energetycznych, zaangażowania we współpracę z uczestnikami procesów wymiany społecznej. Druga tendencja oscyluje pomiędzy biernym otrzymywaniem pomocy i wsparcia ze strony innych a skłonnością do wykorzystania „wszelkiego dobra znajdującego się na zewnątrz” (por. orientację eksploatorską; Fromm 1994, s. 58). Wówczas tendencja otrzymywania przekształca się w skłonność do brania, eksploatacji innych.

Wymiar informacji przedstawiony w dychotomii różnicowanie vs uogólnianie odzwierciedla dwa odmienne sposoby postrzegania i gromadzenia doświadczeń – od podkreślenia różnic, specyfiki i odmienności obiektów i zjawisk do poszukiwania podobieństw, obszarów zbieżności, niwelowania różnic. Pierwsza tendencja ujawnia się w wysokiej wrażliwości wobec nawet drobnych różnic pomiędzy obiektami rzeczywistości fizycznej i społecznej. W tym momencie można przytoczyć definicję osobowości niemieckiego filozofa i socjologa, Arnolda Gehlena, który podkreślał rolę wymiaru informacyjnego dla funkcjonowania człowieka w rozmaitych kontekstach sytuacyjnych: „Tylko ten, kto ma zdolność do wykrycia niuansów i subtelnych różnic pomiędzy codziennymi sytuacjami i który potrafi dokonać ich jakościowej oceny, jest osobowością w specyficznym jej znaczeniu” (Gehlen 1957, s. 118).

Skłonność do uogólniania i generalizacji doświadczeń może być przyczyną stereotypowej percepcji świata, powstawania sztywnych schematów poznawczych. Warto dodać, że tendencja do zróżnicowanego odbioru rzeczywistości stanowi podstawę skutecznego przystosowania się jednostki do zmiennych warunków otoczenia, wyrażając wrażliwość wobec zachodzących zmian oraz zdolność do podejmowania adekwatnych działań.

Każdą kategorię przedstawioną na powyższym schemacie można poddać dalszej analizie, która ma służyć podnoszeniu jakości opisu. W celu sprecyzowania możliwości opisowych metody pentabazy niżej został przedstawiony dychotomiczny podział wymiarów wraz z cechami charakterystycznymi dla przeciwstawnych tendencji funkcjonowania obiektów opisu (tabela 3).

Tabela 3. Cechy dychotomicznych wymiarów metody pentabazy

| Energia przekazywanie vs otrzymywanie | | Informacja różnicowanie vs uogólnianie | |
|--|---|--|---|
| zaangażowanie, wkład, wysiłek, chęć dawania z siebie, pomaganie, wspieranie innych | bierność, oczekiwanie na pomoc i wsparcie, wykorzystywanie innych, eksploatacja | wrażliwość na różnice i niuanse, tolerancja i akceptacja różnic | łączenie w grupy, uogólnianie i generalizacja faktów, lekceważenie różnic |
| Obiekt | | | |
| Czas stałość vs zmienność | | Przestrzeń bliskość vs dystans | |
| zachowanie ładu i porządku, asekuracja, konserwatyzm, tradycje, normy | elastyczne zachowania, nastawienie na ryzyko, radykalizm, chaos | nawiązywanie bliskich kontaktów, ekspansja społeczna, dominacja, kontrola nad otoczeniem | ostrożność, rozważa, powściągliwość, nieufność, autonomia, kontemplacja |

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiona metoda pentabazy była niejednokrotnie weryfikowana w opisach złożonych pojęć psychologicznych: potrzeb jednostki, stereotypów i uprzedzeń, kompetencji profesjonalnych, sukcesu, lojalności, zdrowia psychicznego (Ganzen 1984; Ganzen, Rongińska 1999; Rongińska 2006; 2010; 2011; 2012; 2014).

Przykłady zastosowania metody systemowej do opisu kategorii kreatywności

Na podstawie przedstawionych możliwości metody pentabazy w artykule została podjęta próba opisu pojęcia kreatywności. Ten zabieg wydaje się uzasadniony, ponieważ kreatywność należy do zjawisk złożonych, jest fenomenem odgrywającym istotną rolę w indywidualnym rozwoju człowieka. Przyjmując, że kreatywność jest

zarówno cechą umysłu, jak i uniwersalną cechą osób zdolnych do realizacji wszystkich swoich możliwości w celu tworzenia czegoś nowego, użytecznego dla ludzi i społeczeństwa, zastosowanie metody systemowej wydaje się w pełni uzasadnione, ponieważ potencjał kreatywny ujawnia się w szerokim kontekście relacji jednostki ze światem. Potencjał kreatywny człowieka może być analizowany w kategoriach czasu i przestrzeni psychologicznej, które stanowią tło rozwoju jednostki. Rezultaty działań kreatywnych powstają w ścisłym związku z otoczeniem, wzbogacając doświadczenie jednostki i społeczeństwa, co wyraża się w wymianie energetycznej, ale także informacyjnej. Przykład zastosowania metody pentabazy do analizy treści kreatywności przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Zastosowanie metody pentabazy do opisu kreatywności

| Energia | Informacja |
|---|---|
| inwencja twórcza, chęć tworzenia jako przekazywanie siebie w postaci rezultatów twórczych; realizacja siebie poprzez działanie kreatywne; inspiracja innych osób do działań twórczych; przekazywanie innym własnych doświadczeń | duża liczba stopni swobody interpretacji świata, rozwinięta wyobraźnia; oryginalne, niestereotypowe widzenie świata; wrażliwość na niuanse sytuacyjne; analityczność percepcji; wysoki stopień zróżnicowania bodźców (np. absolutny słuch muzyczny) |
| Kreatywność | |
| Czas | Przestrzeń |
| elastyczność zachowań; obalanie tabu; brak konserwatyzmu; innowacyjność i poszukiwanie nowych form rozwiązywania zadań; unikanie rutyny. | autonomia, kontemplacja; samotność twórczej osoby; einsteinowskie ukrywanie źródeł własnej kreatywności; dystans potrzebny do zrozumienia świata i siebie samego w nim |

Źródło: opracowanie własne.

Kreatywność w wymiarze czasowym charakteryzuje chęć do zmian, nastawienie na poszukiwanie nowych form funkcjonowania w świecie, gotowość do obalania tabu. „Kreatywność wymaga odwagi porzucenia pewników” (Fromm 1959, s. 38). Ostatnia cecha często jest wymieniana wśród czynników kreatywności. Powtarzalność w czasie jest raczej tendencją odrzucaną przez człowieka kreatywnego, który unika zadań rutynowych, a do każdego, nawet zwyczajnego działania, usiłuje wprowadzić element innowacji. Zmienność zachowań stanowi podstawę rozwoju indywidualności, wyklucza reprodukcję, staje się czynnikiem działania twórczego. Kreatywna jednostka jest skłonna do podejmowania ryzyka, co można zauważyć w działaniach odważnych, wykluczających ostrożność i asekurację.

W wymiarze przestrzennym kreatywność opisuje tendencja do izolacji, nawet samotności osoby twórczej. „Samotność rodzi oryginalne, zadziwiająco piękne, odważne, czasami nawet zastraszające – poezję” (Tomasz Mann). „Sztuka jest zazdrosna, wymaga całkowitego poświęcenia się” (Michelangelo Buonarroti). (Mann 1912, s. 18;

Choromin 2004, s. 263). Skłonność do refleksji i kontemplacji, charakterystyczna dla osób twórczych, nie wymaga obecności innych, wręcz przeciwnie – realizowana jest wyłącznie w izolacji, wizja produktów twórczych powstaje bowiem w indywidualnym umyśle twórcy. Kreatywność nie jest charakterystyczną cechą działania zespołowego, aczkolwiek nawiązywanie bliskich kontaktów z innymi może być potrzebne do inspiracji, natchnienia, pobudzenia. Wymowna jest wypowiedź Alberta Einsteina wskazująca na konieczność ukrywania źródeł wyobraźni: „Tajemnicą kreatywności jest umiejętność ukrywania jej źródeł” (za: Yalom 2012, s. 32). Swoją punkt widzenia uczony tłumaczył tym, że każdy, kto tworzy, ma swoje własne, tylko jemu znane i dostępne źródła natchnienia. Mogą to być idee innych twórców lub tajemnicze sny czy też obiekty obserwowanej rzeczywistości. Źródło własnej inspiracji trzeba więc ukrywać przed innymi, aby nie przestało ono być siłą napędową powstawania unikalnego dzieła twórczego. Możliwe, że Einstein chciał zwrócić uwagę na indywidualny, niepowtarzalny charakter procesu twórczego, mówiąc o jego ukrytych korzeniach. Z tym można się zgodzić, twórczość bowiem zawsze jest indywidualna, reprodukcja natomiast – masowa.

Kreatywny akt jest działaniem swobodnym, ponieważ jego celem nie jest tworzenie wyłącznie produktów użytecznych z pragmatycznego punktu widzenia. Twórczość jest wyrazem swobody człowieka, nie można jej planować, jest ona spontaniczna, celem twórczości bowiem jest ona sama. Rosyjski filozof Nikołaj Bierdiajew pisał o tym, że „Twórczy akt człowieka nie osiąga swych celów w ramach obiektywnych wartości zróżnicowanej kultury” (Bierdiajew 2005, s. 156).

W kreatywności nie ma miejsca na konformistyczne przystosowanie się do otoczenia, bezkrytyczne łączenie się z innymi, celem bowiem jest dążenie do osiągnięcia zgody ze sobą. Przewijają się to przewijają się przez wszystkie postulaty psychologii humanistycznej jako czynnik samorealizacji człowieka (Maslow 2009; Rogers 2014). Gdy człowiek zachowuje dystans, który pozwala mu krytycznie ocenić świat, odwołuje się jedynie do siebie, rozpatruje świat przez pryzmat swoich doświadczeń, marzeń, dążeń. Podobne czynności określa się mianem kontemplacji, rozmyślenia, medytacji, przyglądania się czemuś w skupieniu. Daje to możliwość głębszego poznania świata i siebie samego, rozwija się intuicja, skłonność do introspekcji i refleksji. Dzięki tej umiejętności osiąga się wyższy cel kreatywności – indywidualny, niepowtarzalny rozwój, pozbawiony dogmatyzmu, sztywności i zależności od norm.

Aspekt energetyczny opisuje wzajemne zależności pomiędzy jednostką a otoczeniem: od tendencji do czynnego włączenia się w różnorodne działania do biernego oczekiwania na wzmocnienie z zewnątrz. W tym momencie można wspomnieć o wyjątkowym stanie zaangażowania się, *flow* w kategoriach Csikszentmihali (Nakamura, Csikszentmihali 2005), stanie pełnego oddania się temu, czym się zajmuje kreatywny

człowiek. Przesłanką kreatywności według Fromma jest silne skupienie się na obiektach, zjawiskach lub rzeczach (Fromm 1959, s. 42).

Kreatywność nie polega na biernym lub egoistycznym przyjmowaniu, ona daje z siebie wszystko, co człowiek chce przekazać innym. Nie chodzi tutaj wyłącznie o twórcze postaci, kreatywny jest każdy, kto przekazuje siebie innym – czy to nauczyciel, rodzic, czy też człowiek wspierający innych. Mówi się o tym, że prawdziwy pedagog pracuje duszą, podobnie mówił Michał Anioł o artyście, który maluje mózgiem, a nie ręką. Wymiar energii w odniesieniu do kreatywności można przedstawić jako wyraz nie tylko zaradności człowieka, który potrafi przeciwstawić się niekorzystnym wpływom zewnętrznym. Jest to wrodzona umiejętność samodzielnego dokonania wyborów oraz przyjęcie na siebie odpowiedzialności za nie.

Dawać siebie poprzez twórczość jest przeciwstawną tendencją do charakteru analnego, którego celem jest zatrzymywanie przy sobie, gromadzenie bez przekazywania siebie innym. W koncepcji produktywności Fromma (Fromm 1994) jest ona nazwana tendencją tezauryzacji (w ekonomii tezauryzacja oznacza gromadzenie środków materialnych bez ich inwestowania), określona jest jako nierozwojowa, nieproduktywna. Kreatywna jednostka nie bierze, lecz daje: wiedzę, umiejętności, swoje widzenie świata. Jak podkreślał Abraham Maslow: „Kreatywność pomaga ujawnić siebie w kontaktach ze światem zewnętrznym, jej ślady można znaleźć w każdym działaniu człowieka, który się samorealizuje, nawet w pospolitych, codziennych sprawach ujawnia się twórcza aktywność osobowości kreatywnej. Wszystko, czym się zajmuje kreatywny człowiek, wyraża jego indywidualność, każdy akt staje się aktem twórczym” (Maslow 1970, s. 249).

Max Planck w przemówieniu wygłoszonym w Cambridge z okazji 100-letniej rocznicy urodzin Jamesa Clerka Maxwella analizował rolę i wpływ wielkiego uczonego na innych ludzi. „Niewątpliwie najważniejszym efektem pracy wybitnego uczonego są wyniki jego badań. Istnieje jednak inny rodzaj jego pracy, który jest równoznaczny z tym pierwszym: jego inspirujący wpływ na innych badaczy, który sam w sobie jest częścią jego samodzielnej pracy. Wielki uczonej na zawsze pozostaje w historii nauki nie tylko dzięki własnym odkryciom, ale i dzięki tym osiągnięciom, które były inspirowane przez niego” (Planck 1966, s. 170). Wypowiedź uczonego świadczy o tym, że kreatywny potencjał człowieka jest nie tylko jego indywidualnym bogactwem, lecz wielkim skarbem całej ludzkości.

Znaczenie wymiaru informacyjnego w odniesieniu do kreatywności wyraża się w tym, że kreatywny umysł widzi inaczej, jego paleta percepcji świata jest bogatsza, bardziej zróżnicowana, odmienna od sposobów postrzegania rzeczywistości przez jednostki mniej twórcze lub konserwatywne. Wybitny muzyk słyszy każdy dźwięk, każdy niuans melodii, ponieważ ma absolutnych słuch muzyczny. Dla genialnego malarza nie istnieje pojęcie czerwonego koloru dostrzega i rozróżnia on setki odcieni

czwerni. Genialny pisarz ma tak rozbudowane słownictwo, że potrafi opisać swoich bohaterów tak, że u czytelników powstaje przekonanie, że żyją oni wśród nas.

Innym aspektem zróżnicowanego charakteru percepcji jednostek kreatywnych jest szczególna wrażliwość na sytuacje, umiejętność bardzo precyzyjnego określenia kontekstu sytuacyjnego. Tak, na przykład, wśród parametrów indywidualnego stylu poznawczego skłonność do poszukiwania różnic konfrontuje z tendencją do ich niwelowania. Większa analityczność gwarantuje lepsze zrozumienie kontekstów sytuacyjnych o różnorodnej treści, zapobiegając stereotypowemu, sztywnemu widzeniu sytuacji. Wrażliwość jednostki kreatywnej ma podłoże kognitywne, sprowadza się do większej elastyczności struktur poznawczych. Postawa kreatywna pomaga określić własne drogi rozwojowe, swoje miejsce w świecie, sprzyja głębszemu poznaniu siebie, pozwala widzieć siebie nie przez „niejasne” odbicie w „zwierciadle” samopoznania, lecz w najmniejszych niuansach własnego Ja. Kreatywność wyprowadza rozwój poza granice sztywnych prawidłowości, instynktów wrodzonych, trudności oddzielnych faz dojrzewania. Rozwój staje się tematem otwartym, pojawia możliwość zróżnicowanej interpretacji świata i siebie samego w nim.

Podsumowanie

Przedstawiona metoda pentabazy pozwala na określenie treści i zawartości pojęć wieloznacznych w relacjach czasowo-przestrzennych z otoczeniem. Dwa kolejne wymiary metody dają możliwość opisu relacji obiektów opisowych względem innych w aspekcie subordynacji, hierarchii (energia), a także ustalenia stopnia zróżnicowania percepcji rzeczywistości (informacja). Zastosowanie metody pięciowymiarowej można traktować jako jeden z etapów operacjonalizacji pojęć złożonych i wieloznacznych oraz podstawę do opracowania odpowiednich narzędzi pomiarowych.

Bibliografia

- Allport G.W. (1937), *Personality: A psychological interpretation*, Holt, New York.
- Bierdiajew N.F. (2005), *Filozofija swobody*, AST, Moskwa.
- Choromin N.J. (2004), *Encykłopedija mudrosti*, wyd. 2., Russkaja kniga, Izwestija, Moskwa.
- Fromm E. (1959), *Der kreative Mensch*, [w:]: *Erich-Fromm-Gesamtausgabe (GA)*, Band IX, s. 399-407.
- Fromm E. (1994), *Niech się stanie człowiek*, PWN, Warszawa.

- Ganzien W.A. (1984), *Sistiemnyje opisanija w psychologii*, Wyd. Uniwersytetu w Leningradzie, Leningrad.
- Ganzien W.A., Ronginskaja T.I. (1999), *Sistiemnoje opisanije potrebnostiej czelowieka*, „Wiestnik Sankt-Pietierburgskogo Uniwersiteta”, Sier. 6, wyp. 4 (N27), s. 90-95.
- Gehlen A. (1957), *Die Seele im technischen Zeitalter, Sozialpsychologische Probleme in der industriellen Gesellschaft*, Reinbek, Hamburg.
- Mann T. (1912), *Der Tod in Vendig. Novelle*, Hyperionverlag Hans von Weber, München.
- Maslow A.H. (2009), *Motywacja i osobowość*, PWN, Warszawa.
- Nakamura J., Csikszentmihali M. (2005), *Motywacyjne źródła kreatywności z perspektywy psychologii pozytywnej*, [w:] J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, PWN, Warszawa, s. 103-117.
- Płank M. (1966), *Jedinstwo fizycznej kartiny mira. Sbornik statiej*, Nauka, Moskwa.
- Rogers C.R. (2014), *O stawianiu się sobą*, wyd. II, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Rongińska T. (2006), *Aspekt psychologiczny polsko-rosyjskiego dialogu międzykulturowego: zbliżenie mijających się kultur*, [w:] A. de Lazari, T. Rongińska (red.), *Polacy i Rosjanie – przewyżczanie uprzedzeń*, Wydawnictwo Naukowe, Łódź, s. 11-21.:
- Rongińska T. (2010), *Profilaktyka zdrowia psychicznego w środowisku pracy: podejście systemowe*, [w:] J. Stankiewicz (red.), *Společne wymiary zarządzania nowoczesnymi przedsiębiorstwami: ludzie – kultura organizacji – społeczna odpowiedzialność*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 580-591.
- Rongińska T. (2011), *Metoda systemowego opisu kompetencji profesjonalnych*, „Problemy Profesjologii” 2, s. 11-20.
- Rongińska T. (2012), *Psychologiczne uwarunkowania poczucia sukcesu w pracy*, „Problemy Profesjologii” 2, s. 27-35.
- Rongińska T. (2014), *Lojalność pracownika w organizacji. Próba analizy*, [w:] Z. Ratajczak (red.), *Przedsiębiorczość, czyli pochwała kryzysu*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice, s. 138-148.
- Yalom I.D. (2012), *Das Spinoza-Problem*, München [b.r.m.w.].

Metoda systemowego opisu pojęć wieloznacznych

Streszczenie: W artykule przedstawiono systemową metodę opisu pojęć wieloznacznych – metodę pentabazy Włodzimierza A. Ganzena. Omówiono jej założenia teoretyczne oraz możliwości zastosowania opierając się na czterech wymiarach opisowych: czasu, przestrzeni, energii i informacji. Przedstawiono dychotomiczny podział każdego wymiaru. W dalszej części opracowania zaprezentowano próbę analizy pojęcia kreatywności

na podstawie metody opisu systemowego. Każdemu wymiarowi metody pentabazy przyporządkowano cechy charakterystyczne dla określenia treści kreatywności.

Słowa klucze: systemowy opis, metoda pentabazy, dychotomiczny podział, czas, energia, przestrzeń, informacja, kreatywność

The method of system description of ambiguous terms

Abstract: The article presents the system method of describing ambiguous terms – the penta-basis method by W. Ganzen. It discusses theoretical assumptions of the method and possibilities to use it on the basis of four descriptive dimensions: time, space, energy and information. A dichotomous division of each dimension has been shown. The next section of this paper focuses on the attempt to analyze the concept of creativity based on the method of system description. Each dimension of the penta-basis method has been assigned with some characteristics to determine the content of creativity.

Keywords: system description, penta-basis method, dichotomous division, time, energy, space, information, creativity